УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 2694 від 05.09.2024 року (Ідентифікатор медіа R30-04515)

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано в 2001 році

Передплатний індекс 23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
3 (98)' 2025
DOI: 10.32782/UDU-VOU.2025.3(98)

Засновники

ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України»

Головний редактор

Віктор АНДРУЩЕНКО, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Заступник головного редактора

Катерина ГОНЧАРЕНКО, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Редакційна колегія

Валентина БОБРИЦЬКА, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Любов ДРОТЯНКО, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного авіаційного університету

Наталія КОЧУБЕЙ, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Владислава ЛЮБАРЕЦЬ, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Олена МАТВІЄНКО, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ISSN 2078–1016

Мар'я НЕСТЕРОВА, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, академічний куратор кафедри Жана Моне «Соціальні та культурні аспекти Європейських Студій», директор Європейського центру досконалості «Європейські студії соціальних інновацій в освіті»
Володимир СЕРГІЄНКО, доктор педагогічних наук, професор, директор навчально-наукового інституту перепідготовки та підвищення кваліфікації Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Віолета СКИРТАЧ, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету
Діана СПУЛБЕР, доктор філософії, професор Університету Генуї (Італія)
Світлана СТОРОЖУК, доктор філософських наук, професор кафедри української філософії та культури філософського факультету Національного університету імені Тараса Шевченка
Наталя ТИТОВА, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Олена ЯЦЕНКО, кандидат філософських наук, доцент, запрошений дослідник Інституту інженерії, орієнтованої на людину, Школа інжинірінгу та інформатики Бернського університету (Швейцарія)

Редакційна рада

Віль БАКІРОВ, доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Галина БЕРЕГОВА, доктор філософських наук, професор, професор кафедри журналістики та філології Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика
Леонід ГУБЕРСЬКИЙ, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, радник ректора Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Володимир ЄВТУХ, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, декан факультету соціально-економічних наук Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Ірина ЄРШОВА-БАБЕНКО, доктор філософських наук, професор, професор кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Наталія РІДЕЙ, доктор педагогічних наук, професор, в.о. завідувача кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Григорій ТОРБІН, доктор фізико-математичних наук, професор, проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Український державний університет імені Михайла Драгоманова (вул. Пирогова, 9, м. Київ, 01601, rector@udu.edu.ua, тел. (044) 234-11-08).

Фахова реєстрація (категорія «Б»): відповідно до Наказу МОН України від 10.10.2022 № 894 (додаток 2). Спеціальності: «В10 Філософія», «А1 Освітні науки».

Періодичність виходу: 4 рази на рік.
Мови видання: українська, англійська.

Адреса редакції:

01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
тел.: +38 (096) 398 20 03

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: vou@udu.kyiv.ua
Сайт журналу: journals.udu.kyiv.ua/index.php/vou

Схвалено рішенням вченої ради Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (протокол 5 від 17 грудня 2025 р.)

© Вища освіта України, 2025
© Педагогічна преса, 2025
© Український державний університет імені Михайла Драгоманова, 2025

УДК 37.013.73:378.011.3-051:001.891
DOI https://doi.org/10.32782/NPU-VOU.2025.3(98).01

Віктор АНДРУЩЕНКО
доктор філософських наук, професор,
член-кор. НАН та академік НАПН України,
ректор
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
https://orcid.org/0000-0002-7997-5913

ПІДГОТОВКА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК КЛЮЧОВА УМОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ ОСВІТИ[1]

Підготовка педагогічних кадрів є однією з ключових складових післявоєнного відновлення України. В умовах війни та післявоєнної реальності перед освітою постає низка важливих завдань, серед яких і виховання нового покоління, здатного відбудовувати країну та брати участь у вирішенні глобальних проблем сучасності. Тому особлива увага нині має приділятися підготовці вчителів, які не лише передаватимуть знання, але й формуватимуть у молоді цінності миру, демократії та національної ідентичності. Педагоги стають провідниками нового світогляду, орієнтуючись на принципи гуманізму, справедливості та взаєморозуміння. Завдання, які стоять перед педагогічною освітою, включають не лише професійну підготовку вчителів до нових реалій, але й адаптацію навчальних програм до викликів післявоєнного часу.

Умови соціальних та психологічних травм – нова реальність, в якій вже працюють представники педагогічного сегменту людського капіталу. Сьогодні їх завдання ускладнилося необхідністю допомагати учням адаптуватися після пережитих стресів і відновлювати їх фізичне і емоційне благополуччя. Важливим елементом процесу підготовки педагогічних кадрів є створення умов для їх професійної підтримки, підвищення авторитету в суспільстві, а також забезпечення належної матеріальної і моральної підтримки. Це включає як фінансові стимули, так і емоційну підтримку. Без адекватної підготовки вчителів, готових до викликів сучасності, відновлення країни та формування здорового суспільства виявиться неможливим.

Ключові поняття: людина, майбутнє світооблаштування, людський капітал, освіта, інновації, педагог.

В Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова за ініціативи Української Ради Миру 11–12 грудня відбувся Міжнародний форум «Освіта, наука, інновації: людський капітал у повоєнному відновленні України», присвячений визначенню шляхів та ресурсів розвитку людського капіталу засобами науки, освіти і культури післявоєнного періоду. Захід став важливою платформою для міждисциплінарного та міжсекторального діалогу щодо ролі інтелектуального потенціалу в процесах відновлення й сталого розвитку держави. Нині перед Україною стоять глибокі соціально-економічні та політичні виклики, зумовлені повномасштабною війною з росією. Україна бореться і, безсумнівно, переможе. А далі – наступить мир. Яким він стане у післявоєнному глобальному економічному, політичному, виробничому й загальнокультурному просторі? Відповідь на це запитання є далеко не

[1] Стаття підготовлена за матеріалами доповіді В. Андрущенка на Міжнародному форумі «Освіта, наука, інновації: людський капітал у повоєнному відновленні України» (Київ, 11–12 грудня 2025 р.).

простою. У межах Форуму здійснювався пошук концептуальних підходів до розв'язання зазначеної проблеми за участі представників громадянського суспільства, органів державної влади, міжнародних партнерів, а також провідних науковців та інтелектуалів Європи й світу. Обговорення засвідчили, що сучасні глобальні виклики потребують системних і глобальних відповідей, а отже, значення Форуму виходить за межі України і навіть європейського простору, воно має загальнолюдський характер й потребує об'єднаних зусиль науковців і педагогів, представників всіх сфер людської діяльності, урядових структур, громадськості. Українська Рада Миру спільно з найбільш спроможними академічними установами, громадськими організаціями, провідними університетами держави взяла на себе відповідальність щодо прогнозування його розвитку щонайменше на другу третину XXI ст.

Знаково, що такий інтелектуально потужний Форум відбувся саме в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова, який цьогоріч вступив у 192-й рік з дня свого заснування. За цей час університет підготував близько 400 тисяч фахівців, які щоденно формують цінності добра, справедливості і свободи. Університет стоїть на варті миру, формує патріотично-науковий світогляд, забезпечує якісну освіту і науку, розгортає міжнародне партнерство, а його студенти, випускники та викладачі захищають Батьківщину на передовій. Вагомим є внесок університету у формування моделі післявоєнного просвітництва, підготовки педагогічних кадрів.

Справді, серед основних ресурсів післявоєнного відродження людського капіталу одним із найголовніших є педагогічний сегмент. Йдеться про вчителя, який, продовжуючи справу батьків, формує знання, компетенції, цінності, що супроводжують людину впродовж життя. Підготовка інтелектуально спроможного, ефективного, справедливого вчителя, здатного до навчання і виховання дітей у нових історичних умовах, є завданням державної ваги і значення. У широкому розумінні, воно має розгортатись як відповідь на такі основні виклики: по-перше, за потребами підготовки людського потенціалу для подолання наслідків війни, відновлення суспільства як у матеріальному, так і в духовно-психологічному сенсі; по-друге, формування готовності, вмінь та навичок людей для переходу від стану війни до порядку його мирного облаштування; по-третє, задля забезпечення відновлення людей – дітей та їх батьків, що повертаються в Україну, їх фізичної та психологічної реабілітації та реінтеграції; нарешті, за потребами формування у нових поколінь здатності до самостійного життя та праці у відповідь на глобальні проблеми сучасного соціально-турбулентного і майбутнього демократичного світу.

Наслідки війни, спричинені агресією росії, жахливі. Тисячі зруйнованих шкіл, навчальних лабораторій, спалені підручники, сотні тисяч розгублених, заляканих, переміщених та викрадених дітей, юнаків та дівчат – все це реальність, без подолання якої ми навряд чи побачимо майбутнє, про яке мріємо. Діти та дорослі, учні та педагоги, учасники бойових дій, що повертаються, прості громадяни, опалені війною, потребують першочергової уваги, реабілітації, реінтеграції, матеріальної та духовної підтримки, простої душевної теплоти. Все це не може обійтись без вчителя, педагога, наставника.

І тут виникає питання: а чи готовий нинішній вчитель до виконання завдань цього історичного періоду? Думаю, що не зовсім. А це означає, що вчителя треба навчити і підготувати. Суспільство, насамперед академічна наука та культура, базове Міністерство, університети та академічні установи мають утвердити нову стратегію підготовки післявоєнного вчителя й невідкладно розпочати її впровадження в практику.

Дозволю собі висловити щодо цього деякі попередні міркування. Серед завдань підготовки педагогічних кадрів, як і відродження освіти загалом, на першому місці стоїть відбудова, матеріальне та

ISSN: 2078-1016

кадрове забезпечення школи, радикальна підтримка вчителя, педагогічних закладів освіти. Школу треба вивести з підвалів та укриттів, вчителя – забезпечити матеріально (насамперед фінансово), надати громадську підтримку, підняти авторитет, заохотити. Бідний, розгублений, обездолений вчитель навряд чи зможе навчити своїх вихованців чомусь доброму. Дехто може зауважити, що на все це потрібно десятки мільярдів доларів, які не можна відривати від оборони держави, відновлення виробничої та життєвої інфраструктури, реабілітації ветеранів тощо. Погоджуюсь. Але... Процес підготовки майбутнього вчителя не повинен випасти з переліку першочергових завдань держави і громадянського суспільства.

Існує легенда про те, як у розпал Другої світової війни до знаменитого Вінстона Черчилля звернулась група генералів з проханням збільшити видатки на підтримку армії. «Звідки ж брати кошти?», – запитав той. «Зняти з освіти», – запропонували генерали. Відповідь прем'єра вразила всіх: «За що ж, як не за дітей, їх освіту і майбутнє, ми тоді воюємо!?» – сказав він.

Справді, школа, вчитель, вихователь у системі післявоєнного суспільства має стати основним суб'єктом, провідником та вихователем нинішніх і наступних поколінь. Скажу без прикрас: без належної освіти, просвітництва та ефективного вчителя, інтенсифікації та употужнення людського капіталу суспільство приречене на занепад, стагнацію, розпад. На підготовку майбутнього вчителя мають бути мобілізовані ресурси держави, громадянського суспільства, міжнародної допомоги, бізнесу, свідомих громадян.

Наступним невідкладним завданням підготовки педагогічних кадрів є інноваційне оновлення змісту, методології і методики педагогічного процесу в університетах, їх світоглядне переоблаштування. З нього треба прибрати рутину й зосередити підготовку майбутнього педагога як відповідь на виклики: по-перше, життєвоствердної потреби облаштування післявоєнного світу за наративами миролюбства, демократії та культури; без воєн, без насильства, без жорстокості і несправедливості; по-друге, за покликом відмежування, точніше, остаточного розриву з так званим «русскім міром» – самовпевненим та загарбницьким. І хоча реалізація цього завдання покладається на все суспільство, відповідальність вчителя є першою і основною. І це зрозуміло, адже вчитель першим серед перших має донести до своїх вихованців правду про його («русского міра») підступність і лукавість, жорстокість і войовничість, про те, що територія, куди він приходить, стає територією війни, облуди і насильства, про одвічну мрію українців жити самостійно у праці й справедливості. Гасло «Подалі від москви», обґрунтоване Дмитром Донцовим, має висіти над дошкою в кожному класі школи та університету, утвердитись як життєвий принцип кожної української дитини, учня та студента, а тим паче – педагога та вихователя. Українська педагогіка має відмежуватись від росії, її політики, освіти й сурогатної культури, якою вона утверджує себе у світі. На противагу російському просвітництву, яке зрощує людину війни, плекає образ ворога, налаштовує юнацтво на агресію та вбивство, українські вчителі мають формувати людину миру, трудівника, просякнутого благоговінням перед життям, внутрішньою потребою захисту всього живого, цінного, душевного. Майбутній вчитель має стати розумним просвітником і гуманістичним політиком, патріотом і вихователем, провідником інтересів держави і людини, причому не тільки для школярів, але й для їх батьків, для всього громадянського суспільства.

По-третє, підготовка майбутнього вчителя, має здійснюватись за принципом людиноцентризму, який блискуче обґрунтував академік Василь Кремень. Любити дитину, шанувати батьків, облаштувати школу як осередок теплоти й сердечності, працьовитості й миротворчості – такими мають бути основи-основ майбутнього розвитку педагогічної справи. Підготовка педагогічних кадрів у післявоєнній Україні має здійснюватись виключно в контексті розвитку творчості в ім'я людини та людя-

ності, миру та справедливості, розбудови демократичного простору в Україні, Європі і світі.

Світ, між тим, все ще несе з собою суттєві загрози, зокрема й військові та ядерні. Він переповнений агресією, тоталітарно-загарбницькою ідеологією. Майбутня демократія, яка формується, має бути здатною до самозахисту від будь-яких посягань ворога. Саме цю істину вчитель має вкарбувати у свідомість майбутніх поколінь як істину першої інстанції. А це означає, що вчителя треба готувати в світоглядному полі так званої гуманітарної мілітарності, складниками якої, з одного боку, є здатність вчителя навчати й виховувати здібних та талановитих юнаків і дівчат до конструювання та виготовлення ефективної захисної зброї; з другого – до формування у них того непереможного національного духу, про який писав ще Іван Франко – «тіло й душу рве до бою!», Дмитро Донцов називав «духом нашої давнини», народ утвердив як наратив «українського духу незалежності і свободи». Перше й основне слово тут мають сказати вчителі природничо-математичного та фізико-технічного профілів. Між тим, їх підготовка нині знаходиться в плачевно-занедбаному стані: на сьогодні потреба щодо вчителів цих дисциплін тільки в Києві обраховується сотнями. А яка ситуація на периферії?

Зрозуміло, що гуманітарним аспектом педагогічного просвітництва нехтувати не слід. Адже це світогляд, моральність, патріотизм, віра, надія і любов. Очевидно, слід відшуковувати їх розумне співвідношення. Майбутня практика підготовки педагогічних кадрів має базуватись на єдності означених сегментів; розрив між ними несе з собою протиріччя, розколи, суспільні непорозуміння, духовну кризу, що все ще не відпускає людство зі своїх жорстоких обіймів.

Не менш важливим є завдання підготовки педагогічних кадрів за викликами глобальних проблем сучасності – енергетичної, екологічної, продовольчої, інформаційної, політичної, протидії корупції та ін. Учитель має бути готовим до введення дитини у сучасний природний, соціальний і духовний світ з усім комплексом його проблем та суперечностей, стати провідником істини та справедливості.

Особлива увага повинна приділятися насамперед інформаційному виклику епохи, що накочується на людей, як снігова лавина. Відомо, що близько 85 % сучасних школярів не мислить свого життя без електронних засобів спілкування та навчання. Молодь практично вже освоїла технології штучного інтелекту. В системі цифровізації суспільства вона багато в чому перекриває вчителя, а має бути навпаки. Ситуація потребує компетентного втручання. Майбутнього педагога треба озброїти навичками, програмами, методикою і технікою використання електроніки в житті і навчанні, впровадження та використання штучного інтелекту, що зробить життєвий процес гнучким і творчим, а головне – інноваційним.

Те ж саме стосується й таких суспільних процесів, як демократизація та екологізація, інноватика та інклюзія, низка інших глобальних викликів, що розгортаються в суспільстві. Педагогічні університети, інші заклади освіти мають готувати вчителів, здатних працювати за програмою «Наукова освіта», залучати до неї учнів та студентів.

Більшість із нас переконані, що майбутній учитель має формуватись як громадянин України, Європи і світу, сповідувати європейські цінності, формувати їх у своїх вихованцях. Заклик щодо єднання з Європою має стати центральним гаслом нового педагогічного просвітництва. Важливе значення у цьому контексті має схвалений Асоціацією ректорів педагогічних університетів Європи глобальний проєкт Педагогічної Конституції Європи. Європейський вчитель має формуватись на спільних цінностях, з урахуванням їх національної різноманітності, забезпечити їх впровадження принаймні у більшості освітніх систем та закладів європейського простору. Вчитель має тонко відчувати й розуміти психоемоційний стан молоді, бути готовим до відкритого діалогу, підтримки молодіжної мрії, залученню молоді не тільки до осві-

ISSN: 2078-1016

ти та науки, але й до високої державної політики, народної дипломатії, якісної організації дозвілля. Утвердження спільних цінностей – це той прорив, який забезпечує цивілізаційну єдність європейських народів і культур як цілісного суб'єкта світового цивілізаційного процесу, а разом з ним утвердження довіри, співпраці, впевненості в перемогу й довготривале мирне співіснування. У цьому, напевне, й полягає історична місія майбутнього вчителя: готувати покоління для вічного миру. Про це, до речі, писав знаменитий І. Кант. Не менш знаменитий А. Швейцер бачив цю місію в утвердженні «благоговіння перед життям». Більшість народів світу розуміли її як можливість жити, працювати, народжувати дітей, творити і створювати культуру, а в контексті наявності ядерної зброї – уберігати цивілізацію від руйнування.

Десь в середині розпалу холодної війни знаменитий письменник, філософ-екзистенціаліст А. Камю подарував людству повчання неймовірної ваги і значення: «Кожне покоління, що входить в життя, – писав він, – намагається змінити світ. Моє – зрозуміло, що це зробити неможливо. Однак його місія від цього не стає менш важливою. Головне полягає в тому, – зазначав філософ, – щоб убезпечити світ від зникнення!».

Разом і за допомогою вчителя, у єдності молоді і старших поколінь, ми маємо здобути перемогу, відродитись, стати на рейки цивілізаційного поступу, а головне – убезпечити людство від зникнення та забезпечити розвиток у царині добра, миру, справедливості і свободи. Власне, саме для цього й покликана авторитетна і впливова Українська Рада Миру.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрущенко, В.** (2025). Просвітницька одіссея розуму. Київ. 524 с.
2. **Пінкер, С.** (2019). Просвітництво сьогодні. Аргументи на користь розуму, науки і прогресу. Київ. 560 с.

REFERENCES

1. **Andrushchenko, V.** (2025). Prosvitnytska odisseia rozumu. [Enlightenment Odyssey of Reason]. K. 524 s. [in Ukrainian].
2. **Pinker, S.** (2019). Prosvitnytsvo sohodni. Arhumenty na koryst rozumu, nayky i prohresu. [Enlightenment Today. Argumens for reason, Science and Progress]. K. 560 s. [in Ukrainian].

Отримано: 12.12.2025
Рекомендовано: 17.12.2025
Опубліковано: 24.12.2025